

Asia: OM 8/41/2015

Oikeusprosessien keventäminen

1. Yleistä

Onko teillä yleistä lausuttavaa työryhmän ehdotuksesta?

Olen lausunnossani (19.6.2013 Dnro 1892/5/13) oikeusministeriölle oikeudenhoidon uudistamisohjelmasta vuosille 2013–2025 (OMML 16/2013) pitänyt mahdollisena harkinnanvaraisempiin tuomioistuinten kokoonpanoihin siirtymisen selvittämistä. Nopeutettua käsittelyä, syyttäjähasteen käyttöä ja yhden kosketuksen toimintamallia koskevien ehdotuksen kohdalla korostin tarvetta varmistaa oikeusturvaelementtien toteutuminen.

Työryhmän toimeksiantoon ei ole sisältynyt lautamiesjärjestelmän muutosten selvittämistä. Työryhmän asettamista koskevassa tiedotteessa todetaan, että ”Tältä osin toimeksiantoa saatetaan täydentää, kun lautamiesjärjestelmää koskeva poliittinen arviointi on tehty.” Tällaista arviointia ei ilmeisesti ole nyt tehty. Pidän tätä valitettavana. Lautamiesjärjestelmän kehittäminen tai siitä luopuminen olisi yksi merkittävä elementti oikeusprosessin keventämisestä puhuttaessa.

Lautamiesten valintatapa on ongelmallinen ja tästäkin syystä järjestelmä tulisi ottaa uudelleenarvioinnin kohteeksi. Viittaatan tässä yhteydessä huomioihin, joita oikeusasiamiehen kanslian puolesta on esitetty perustuslakivaliokunnalle tuomioistuinlakia koskevaa hallituksen esitystä HE 7/2016 vp käsiteltäessä (EOAK/446/2017).

2. Kokoonpanosäännökset

a) Lausuntonne käräjäoikeuden kokoonpanosäännöksiä koskevista muutosehdotuksista

Hovioikeuksien tarkastuspöytäkirjoissa tuodaan aika ajoin esille, että resurssisyöt ovat rajoittaneet kolmen ammattituomarin käyttöä tarvittavasta. Lautamiesjärjestelmästä luopuminen antaisi mahdollisuuksia panostaa vahvempien ammattituomarikokoonpanojen käyttöön. Nyt tämä mahdollisuus jätetään käyttämättä ja sen sijaan yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalaan ehdotetaan huomattavaa laajennusta korottamalla raja kahden vuoden vankeusuhkaisista teoista

neljän vuoden, ja asianosaisten suostumuksin jopa kuuden vuoden, vankeusuhkaksiin tekoihin. Yhden tuomarin kokoonpano soveltuisi myös silloin, kun syyte koskee useampaa tekoa ja yhteisen rangaistuksen enimmäisaika ylittäisi neljä (tai kuusi) vuotta vankeutta.

Työryhmän mietintöön sisältyvän kansainvälisen vertailun valossa yhdelle käräjätuomarille ehdotetaan selvästi suurempaa toimivaltaa kuin missään verrokkimaassa: Ruotsissa rikosasia voidaan ratkaista ilman lautamiehiä, jos syytteenalaisesta teosta voidaan tuomita enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistus eikä asiassa ole syytä tuomita sakkoo ankarampaa seuraamusta. Norjassa yhden tuomarin kokoonpanon raja on korkeintaan yhden vuoden vankeusrangaistusuhkaisissa teoissa. Saksassa lautamiehiä käytetään, jos odotettavissa on yli kaksi vuotta vankeutta.

Toistan tässä sen, minkä lausuin jo 10.3.2016 lausunnossani (EOAK/2774/2016) arviomuistiosta Oikeusprosessien keventäminen: ”En kannata yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalan laajennusta. Päinvastoin käräjäoikeuksien mahdollisuuksia käyttää laajempia ammattituomarikokoonpanoja tulisi merkittävästi lisätä. Oikeusturvajärjestelmiämme on viime vuosina heikennetty paitsi suoranaisten resurssileikkausten muodossa, myös epätoivottavilla järjestelmämuutoksilla (muun muassa jatkokäsittelylupajärjestelmän laajennuksella ilman vastaavia käräjäoikeusresurssien lisäämistä, tuomioistuinmaksujen korotuksella ja luomalla syyteneuvottelujärjestelmä). Yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalan laajentaminen merkitsisi edelleen yhtä askelta oikeusturvan tason heikentämisessä.”

Mielestäni järjestelmää pitäisi kehittää siihen suuntaan, että prosessin painopiste olisi nykyistä selvemmin käräjäoikeudessa. Tämä puolestaan edellyttäisi niin laadukasta tuomitsemistoimintaa käräjäoikeustasolla, että muutoksenhakuun ei ole tarvetta. Pidän selvänä, että kahden tai useamman ammattituomarin collegio kykenee laadukkaampaan tuomitsemistoimintaan kuin yksi tuomari - eihän ylemmissä tuomioistumissa muuten olisi kolmen tai viiden tuomarin peruskokoonpanoja.

Positiivisena pidän ehdotusta uudesta kahden ammattituomarin kokoonpanon luomisesta.

b) Lausuntonne hovioikeuden kokoonpanosäännöksiä koskevista muutosehdotuksista

Minulla ei ole huomauttamista näiltä osin.

c) Lausuntonne korkeimman oikeuden kokoonpanosäännöksiä koskevista muutosehdotuksista

Periaatteellisesti ongelmallisena voidaan pitää sitä, että korkeimman oikeuden päätösvaltaista kokoonpanoa ehdotetaan supistettavan viidestä kolmeen jäseneseen asioissa, joissa on kyse valituksesta hovioikeuden ensimmäisenä oikeusasteena käsittelemästä ja ratkaisemasta asiasta eli asiaryhmästä, jossa on käytettävissä vain kaksi oikeusastetta normaalin kolmen sijasta. Yksityiskohtaisten perusteluiden (s. 64) mukaan puheena olevat asiat ovat käytännössä

asianomistajan yksin ajamia virkasyytteitä (ymmärtääkseni lähinnä käräjätuomareita vastaan). Tällaiset syyteasiat eivät käsitykseni mukaan menesty, mikä sinänsä puhuu ehdotuksen puolesta.

Jatkokäsittelylupaa koskevien valitusten määrä ja osuus kaikista valituslupa-asioista on varsin suuri, ja ehdotettu ratkaisukokoonpanon supistaminen kolmeen näissä asioissa merkitsisi suurehkoa resurssien säästymistä. Mietinnön perusteluissa esitetyin täsmentävin ehdoin (s. 53) pidän ehdotusta hyväksyttävänä.

Olen suhtautunut torjuvasti ajatukseen siitä, että valitusluparatkaisu tehtäisiin yhden tuomarin kokoonpanossa (EOAK/2774/2016). Nyt esillä oleva ehdotus on näissä suhteissa kvalifioitu tietyn laatuisiin asioihin. Ehdotetun OK 2 luvun 9 §:n 3 momentin mukainen yhden jäsenen valitusluparatkaisu asioissa, joissa on selvää, että valitusluvan myöntämiselle ei ole perusteita, soveltuisi mietinnön mukaan noin kolmasosaan valituslupahakemuksista. Myös jatkokäsittelyluvan myöntämiskriteereitä koskevien valituslupahakemusten osuus on suuri. Tällaisten valitusluparatkaisuiden tekeminen yhden jäsenen kokoonpanossa vapauttaisi merkittävästi korkeimman oikeuden resursseja oikeudellisesti vaativampien asioiden käsittelyyn. Pidän ehdotuksia hyväksyttävänä.

Yksimielinen kolmen jäsenen kokoonpano voi nähdäkseni perustellusti ratkaista ylimääräistä muutoksenhakua koskevat asiat. Pidän perusteltuna myös sitä ehdotusta, että korkein oikeus voisi yksijäsenenä päättää samassa asiassa uudistetun ylimääräisen muutoksenhakemuksen, ilman kelpoisuusvaatimukset täyttävää asiamiestä tehdyn hakemuksen tai kokonaan peruutetun hakemuksen tutkimatta jättämisestä.

3. Kirjallinen menettely

Lausuntonne kirjallista menettelyä koskevista muutosehdotuksista

Kannatan ehdotettua syyttäjän seuraamuskannanottoa koskevaa ehdotusta.

4. Yhden kosketuksen periaate

Lausuntonne paikallapysymisvelvollisuutta haasteen tiedoksiantamista varten koskevasta ehdotuksesta (ETL 10:2a)

Olen katsonut (EOAK/2774/2016), että paikallapysymisvelvollisuudesta tulee säätää lakitasolla, kuten nyt ehdotetaankin. Pidän ehdotusta kannatettavana. Näen kuitenkin haasteita asian mahdollisesti edellyttämien hallinnollisten järjestelyiden kuten tulkkauksen ja oikeudellisen avun turvaamisessa käytettävissä olevassa lyhyessä ajassa.

Ehdotettu enintään kuuden tunnin paikallapysymisvelvollisuus esitutkintaviranomaisen toimipaikalla on sidottu esitutkinnan päättämishetkeen. Perusteluiden mukaan esitutkintaviranomaisen tulisi

tehdä esitutinnan päättämisestä Patja-merkintä. Lain voimaan tulon edellyttämillä tietojärjestelmämuutoksilla ilmeisesti viitataan juuri tähän päättämisaikakohdan merkitsemistarpeeseen (s. 81 ja 82).

Koska kyse olisi vapaudenriiston mahdollistavasta toimivaltuudesta pidän selvänä, että esitutinnan päättämishetki tulee merkitä minuuttitarkkuudella. Nähdäkseni esitutinnan päättämisen ajankohdan merkitsemisestä Patja-tietojärjestelmään ja tulostettavaan esitutkintapöytäkirjaan tulisi säätää oikeusnormin tasolla, jollei esitutkintalaissa niin ainakin valtioneuvoston asetuksessa esitutkinnasta, pakkokeinoista ja salaisesta tiedonhankinnasta (122/2014).

5. Syytetyn velvollisuus osallistua henkilökohtaisesti oikeudenkäyntiin

Lausuntonne syytetyn läsnäoloa oikeudenkäynnissä koskevista muutosehdotuksista (ROL 8 luku ja OK 26:20)

Läsnäolovelvollisuuden lieventämisellä pyritään prosessin tehostamiseen ja nopeuttamiseen. Haastetun vastaajan poissaoloista johtuvista pääkäsittelyn lukuisista peruuntumisista koituvia haittoja on pidettävä epäkohtana nykyjärjestelmässä. Ehdotus ottaa nähdäkseni tasapainoisesti huomioon syytetyn oikeuden halutessaan puolustautua henkilökohtaisesti tai avustajansa välityksin ja toisaalta sen, että kaikissa tilanteissa syytetyn henkilökohtainen läsnäolo ei ole välttämätöntä. Ehdotettu OK 26 luvun 20 §:n uudistusehdotus on perusteltu korkeimman oikeuden ennakkoratkaisussa KKO 2015:14 todetuista perusteista.

6. Videoyhteyden käyttö

Lausuntonne videoyhteyden käyttöä koskevista muutosehdotuksista

Pidän ehdotuksia lähtökohtaisesti kannatettavana. Mielestäni olisi kuitenkin harkittava, tulisiko videoyhteydeltä edellytettävistä vaatimuksista tai käyttöolosuhteista säätää jotain lain tasolla (esimerkiksi kysymyksestä, miten voidaan varmistua siitä, että videoyhteyden kautta kuultava henkilö voi toimia vapaasti ja painostuksesta tai uhkauksesta vapaana, ja miten varmistutaan kuultavan henkilöllisyydestä yms.).

7. Muut ehdotukset

a) Lausuntonne pääkäsittelyn lykkäämistä koskevista muutosehdotuksista (OK 6:11 ja ROL 6:11)

Minulla ei ole asiasta lausuttavaa.

b) Lausuntonne riita- ja rikosasian vireillepanoa ja valmistelua koskevista muutosehdotuksista (OK 5:5–6 ja ROL 7:4–5)

Työryhmä ehdottaa haastehakemuksen täydennyttämisen ja tutkimatta jättämisen perusteiden laajentamista uudella epäselvyyttä ja sekavuutta koskevalla kriteerillä. Uusiksi tutkimattajättämiskriteereiksi ehdotetaan lisäksi oikeuden väärinkäyttö -perustetta ja vaatimusten hyväksymättä jäämisen selvyyttä. Viimeksi mainittu ehdotus muistuttaa Norjan siviiliprosessilain sääntelyä (s. 36). Ehdotukset lisäksi kärkeä oikeuden harkintavaltaa haastehakemusten tutkittavaksi ottamisessa. Mietinnön perusteluissa korostetaan asianmukaisesti tarvetta lähettää

yksilöity haastehakemuksen täydennyspyyntö ennen tutkimatta jättämiseen päätymistä. En vastusta ehdotuksia.

c) Lausuntonne ylimääräistä muutoksenhakua koskevista muutosehdotuksista (OK 31:14a ja OK 31:19)

Nähdäkseni ehdotus hakea tuomion purkua päiväsakon rahamäärän alentamisvaatimukseen rajoittuvissa tilanteissa suoraan asian ratkaisseelta tuomioistuimelta on tarkoituksenmukainen ja oikeudellisesti hyväksyttävä.

Pidän kannatettavana ehdotusta, jonka mukaan korkeimmassa oikeudessa siirryttäisiin korkeinta hallinto-oikeutta vastaavaan menettelyyn siinä, että ylimääräiseen muutoksenhakuun voi lähtökohtaisesti turvautua vain yhden kerran.

8. Muuta

Onko teillä muuta lausuttavaa työryhmän ehdotukseen liittyen?

-

Pölönen Pasi
Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia